

1524

J

bx

696

Directie van de Wieringermeer
Noordoostpolderwerken
Oudheidkundig Museum voor het
Zuiderzeegebied
Jaarverslag 1954

DIRECTIE VAN DE WIERINGERMEER
(Noordoostpolderwerken)
ZWOLLE

Rijkswaterstaat
directie IJsselmeergebied
bibliotheek
postbus 600
8200 AP Lelystad

oudheidkundig museum voor het zuiderzeegebied

gevestigd te Middelbuurt - Schokland

JAARVERSLAG 1954

Gedurende het jaar 1954 hebben tal van wijzigingen bijgedragen tot de ontwikkeling van het Oudheidkundig Museum op Schokland.

A. Personalia.

De overgang van de beheerder van het museum G.D. v.d. HEIDE - tot 1 Mei 1954 in dienst bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek - naar de Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken), betekende voor het onderzoek in het gebied van de vroegere Zuiderzee, maar bovenal voor het museum een belangrijke verandering. Hierdoor immers ontstond een zelfstandige, doch nauw met de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek samenwerkende, archaeologische afdeling van bovengenoemde Directie. Ten aanzien van het museum betekende deze overgang een consolidatie van de bestaande situatie, maar ook in feite, dat hiermede het museum in het organisatorische verband van deze Directie is opgenomen, zodat het in het vervolg mede ressorteert onder het Ministerie van Verkeer en Waterstaat. Deze archaeologische afdeling, met opgravingsbevoegdheid in overleg met de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, behorende tot de Wetenschappelijke afdeling van de Directie van de Wieringermeer, beheert dus tevens het museum.

De verandering in de status van de afdeling heeft tot gevolg gehad, dat een nieuw werkprogramma kon worden ontworpen, hetwelk door de Directie is aanvaard. Het nieuwe werkplan houdt een verbreding van de basis van de verzameling in, zodat ook de geschiedenis van de inpolderingen in de Zuiderzee in de toekomst hierin zal worden betrokken. Dit betekent dus dat op de duur het museum in het nieuwe land niet alleen de thans aanwezige en zich uitbreidende geologische en biologisch-archaeologische collecties zal tonen, maar tevens de inpolderingsplannen en de uitvoering hiervan in de ruimste zin wil behandelen. Met de nadere uitwerking van dit werkplan is men thans bezig, terwijl met de voorbereidingen voor de uitvoering in de vorm van het verzamelen van gegevens reeds is gestart.

In de personeelsbezetting is verder geen wijziging gekomen. Evenals het vorige jaar zijn bij de afdeling werkzaam: twee administratieve assistenten in vaste dienst J.F. SOLLIE en H.v.ENK (de laatste is werkzaam gedurende drie dagen per week); een tekenaar op arbeidscontract, B.v.DALEN; een technisch assistent, Th.J. REMMERSWAAL en een werkman, J.A.F.PLATEL, beiden op weekloon. Het werk van allen is verdeeld over het museum en het onderzoek, welke beide delen van de taak van de archaeologische afdeling zeer nauw met elkaar zijn verbonden.

B. ALGEMENE WERKZAAMHEDEN.

De belangrijkste verbetering, welke dit jaar bij het museum tot stand kwam, bestond uit het overplaatsen van de voormalige visafslag van de Noordpunt van Schokland naar de Middelbuurt. Aangezien het houten gebouwtje tot smederij en garage kon worden ingericht, is de grote loods - voordien als

162
696

werkplaats, smederij en depôt in gebruik - meer voor depôt en langzamerhand ook voor het ter bezichtiging stellen van houten en ijzeren scheepsonderdelen beschikbaar gekomen. Enkele kasten, verkregen voor het opbergen van schervenmateriaal, leerwerk, kleinere houten werktuigen enz. maakten hier verdere verbetering mogelijk. Thans hebben aardewerk, glaswerk, leer, hout, ijzer, beendermateriaal, alsmede de biologische en geologische collecties hun eigen kleinere of grotere depôttruimten. Er is reeds een begin gemaakt met het systematisch opbergen van de duizenden aardewerkscherven, het uit wetenschappelijke overwegingen te bewaren materiaal, nadat een slotsselectie heeft plaatsgevonden. Alle bodemvondsten, van welke aard ook, zijn nu geïnventariseerd en beschreven. Gewerkt is aan een plan tot verbetering van de documentatie van het vondstenarchief. Aan de uitwerking hiervan is echter nog niet begonnen.

Op de terp zijn, waar dit wenselijk werd geacht, enige stenen paden aangelegd en er is een eenvoudig fietsenloodsje voor het personeel gebouwd.

Evenals andere jaren kon normaal - voor zover het veldwerk het toeliet - aan het restaureren van aardewerk en het maken van afgietsels worden gewerkt. Hierdoor breidde de collectie vaatwerk (gerestaureerd) zich nog aanzienlijk uit. Ook het conserveren van houten scheepsonderdelen en ijzeren voorwerpen uit schepen had voortgang. Voorts werden nieuwe conserveringsmiddelen bestudeerd en er werd ter verbetering van de conserveringsmethoden geëxperimenteerd. Op de in December binnengekomen aanwinsten van dit jaar na, is alles bewerkt of in bewerking.

Met het meten en bestuderen van een deel van de verzameling huisdierbeenderen is een begin gemaakt door een tijdelijk aangestelde studente, terwijl voorbereidende besprekingen hebben plaatsgevonden voor bewerking van een deel der zeer uitgebreide verzameling kalkstenen, welke op het keileem bij Urk systematisch werden verzameld.

In het oudheidkundige museum kwam verbetering in de opstelling tot stand, alsook in het afzonderlijk staande gebouw voor de geologische collectie.

Vorbereidende besprekingen en studies zijn gevoerd en gemaakt ten aanzien van de expositiemogelijkheden van het oudheidkundig vondstenmateriaal uit Oostelijk Flevoland op het dijkvak, perceel P. Naar wij verwachten, is de tijd niet heel ver meer dat een voorlopige expositie daar kan worden ingericht, hetgeen zeer belangrijk mag worden geacht, aangezien verwacht wordt dat reeds in dit jaar (1955), nu de verbinding Harderwijk-Perceel P tot stand is gekomen, de toegang tot dit dijkgedeelte zal worden opengesteld.

C. AANWINSTEN, VOORWERPEN IN BRUIKLEEN, ENZ.

1. Wieringen en Wieringermeer

Afgietsel van onderkaak en dijbeen van een beer - vermoedelijk een hollenbeer uit een schoolcollectie.

Afgietsel van een stenen neolithische bijl van Westeuropees type.

In bruikleen een rood zandstenen sarcophaag met een gebroken deksel. Tevens een bontzandstenen deksel met moeilijk te herkennen, afgesleten figuren.

Een vele jaren geleden gevonden gave kruik van Pingsdorfer vaatwerk.

Een sikkels van grijze vuursteen.

2. Noordoostpolder

Een aantal kristallijne erratica uit de omgeving van Urk.

Een kleine, maar belangrijke collectie kalkstenen, eveneens uit de eindmorene van het landijs nabij Urk.

Enkele vuurstenen werktuigjes en afslagfragmenten, gevonden op de kavels M₁ 131 en K 58 en gedateerd in de Bronstijd naar analogie van andere, eerder gevonden vondsten uit de zelfde omgeving.

Een hak en een priem, beide vervaardigd uit edelhertgewei en afkomstig uit de Enservaart. Als datering wordt late Bronstijd of vroege IJzertijd het meest waarschijnlijk geacht, hoewel het type van deze werktuigen geheel overeenkomt met voor ons land en ook voor het buitenland beschreven werktuigen van hertshoorn met mesolitische ouderdom. Een fors uitgegroeide hoornpit van wild rund (*Bos primigenius* Boj.), vermoedelijk een manlijk exemplaar. De pit werd aangetroffen in sectie J, waar eerder een dergelijk stuk was gevonden van een ander dier.

Een bijzonder fraai versierde, roodzandstenen sarcophaagdeksel uit de XI/XIIde eeuw. Het stuk werd gevonden in de kavelsloot C 11/12 en is van betekenis geweest voor de datering in de sloef.

Een uitgebreide collectie aardewerk, blauwgrijs en roodgebakken en ten dele geglazuurd vaatwerk en Duits steengoed. Hiervan kon een deel worden geres- taureerd. Deze collectie vormt een vaatwerkgroep, die vermoedelijk van om- streeks 1400 tot in de XVIde eeuw in gebruik is geweest. Er bevinden zich enige merkwaardige aardewerkvormen onder, zoals een klein zwart potje op drie knobbelvoetjes en een spaarzaam geglazuurd, rood aardewerk kruikje op vijf geschulpte voeten. Dit gezamenlijke materiaal is afkomstig van een vroe- gere terp op kavel P 14, welke reeds in de XVIde eeuw verloren moet zijn ge- gaan.

Een skelet van een man, tegelijk met 91 munten aan het licht gekomen bij het draineren in sectie A. De munten worden thans bestudeerd. Deze vondst, die omstreeks 1600 is te dateren, heeft betekenis voor de tijdsbepaling van de verzilting in dit noordwestelijke gedeelte van de polder. Bovendien is de muntvondst interessant, doordat zij vooral kleingeld betreft.

Voorts werd, als gevolg van toevallige vondsten, veel jonger vaatwerk aangebracht. Daardoor werd de collectie uitgebreid met een versierde XVIIde eeuwse baardmankruik, een twee-orig Duits steengoed kruikje uit de XVII/ XVIIIde eeuw en een geglazuurd Duits steengoed kruikje zonder oor. Verder een tinnen schoengesp, enkele walvisbeenderen uit sectie D (waarschijnlijk aangevoerd door vroegere walvisvaarders), een koperen kraan en een groot aantal pijpekoppen van allerlei vorm, merk en datering, afkomstig van de kavels nabij de Middelbuurt op Schokland.

Door het opgraven van enige schepen verwierf het museum wat klein glas- werk en vrij talrijke stukken rood, geglazuurd vaatwerk. Hieronder bevinden zich steelpannen, deksels, bordjes, kockpotjes op knobbelvoeten, een blauw beschilderd, tingeglazuurd bordje met vrouwenfiguur en initialen. De scheeps- wrakken leverden verder nog op leerwerk (zoals schoenen), knopen, tegels en plavuizen, een koperen steelpan, een koperen bak, een aantal scheepsblokken, waaronder een vioelblok, jufferblokken en een zwaardblok. Ook houten scheeps- onderdelen konden aan de verzameling worden toegevoegd, n.l. vier merkwaar- dige stevens, een houten ankerblok, enig gebrand boeghout, een scheepszwaard, een goed bewerkt stuk berghout, klampen, pompkoker, kleppen en dergelijke.

De verzameling ijzeren werktuigen onderging op dezelfde wijze uitbrei- ding. Tenslotte werden vele monsters touw, waaronder ook speciale knopen en breeuwsel geconserveerd, evenals enig textiel.

3. Oostelijk Flevoland.

Schelpen uit het mariene Eemien.

Zwerfstenen van zuidelijke herkomst.

Beenderen van praehist- orische dieren, gevonden bij zandzuigen nabij Lely- stad en bij De Knar. Hierbij bevinden zich beenderen van:

steppenwisent (*Bison priscus* Boj.)

wild rund (*Bos primigenius* Boj.)

(*Bos taurus* Linn.)

mammoet (*Mammonteus primigenius* (Blum.))
wolharige neushoorn (*Coelodonta antiquitatis* (Blum.))
edelhart (*Cervus elaphus* Linn.)
reuzenhart (*Cervus giganteus* Blum.)
rendier (*Rangifer tarandus* (Linn.))

Uit de nabijheid van Elburg een enkele middeleeuwse scherf van kogelpotaardewerk.

Een gedeelte van een skelet van een tam rund, waarvan de horens van de schedel waren verwijderd.

Een zwaard, waaraan een houten handgreep en waarom een houten schede zijn geweest (XIVB).

Een fragment van een klein ijzeren scheepsanker.

Groot fragment van een geglazuurd, met blauwe bloemmotieven beschilderd bord.

Een jufferblok met ijzeren ring.

Enige rode plavuizen.

Enige merkwaardig gevormde, gebakken, rood-stenen pannen, mogelijk oesterpannen. (Deze laatste vondsten zijn afkomstig van een klein scheepswrak, dat met baggerwerk werd aangetroffen.)

4. Randgebied.

Afgietsel van een hamerbijl, met steelgat, van kristallijn gesteente, afkomstig uit Ossenzijl.

Schedel van een tam paard (vermoedelijk begin van onze jaartelling), tezamen met scherven van inheems, Fries-Bataafs aardewerk, aangetroffen bij werkzaamheden aan 's Rijks Zeehaven te Den Helder.

Middeleeuwse scherven en beenderen van het Balgzand.

Enige stenen kogels uit een bij Den Helder met baggerwerk geraakt scheepswrak.

D. MONUMENTEN.

De archaeologische afdeling heeft ook bemoeienis met enige monumenten in de Noordoostpolder en wel met de Zuidpunt van Schokland, de Noordpunt van het eiland, de landschappelijke aanduiding van de eerste burcht van Kuinre en met het Geologisch Reservaat P.v.d.LIJN.

a. Zuidpunt-Schokland.

Ten aanzien van het conserveren van de fundamenten van de voormalige kerk van Ens bestaan nog steeds kleine moeilijkheden. Gedurende de winter van 1953/1954, die gekenmerkt werd door enige afwisseling van vorst en dooi, zijn de stenen vrij sterk aangetast en sommige afgebrokkeld. De vrees bestaat, dat dit mede veroorzaakt werd door onvoldoende opdrogingsmogelijkheid van het muurwerk door de beschermende grondlaag. Deze is dit voorjaar verwijderd en tevens is een poging gedaan om de overvloedige op de baksteen groeiende mossen te bestrijden. Er zal nog verder worden geëxperimenteerd om verbeteringen aan te brengen.

Er werd een nieuwe, duidelijke toelichting bij de fundamenten geplaatst.

b. Noordpunt Schokland.

Op het noordelijke deel van het eiland zijn reeds enige verbeteringen aangebracht, doordat het lichtwachtershuis is opgeknapt door de bouwkundige afdeling van de Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken). Tevens is het terrein rondom de woning opgeruimd. Er moeten nog verdere werkzaamheden worden verricht. Zo moet de haven nog worden afgewerkt, de terp opgeknapt en de beplanting in orde gebracht.

c. De burcht bij Kuinre.

De landschappelijke aanduiding van de oudste burcht van Kuinre is normaal door de dienst van het Staatsbosbeheer onderhouden. De vorige herfst werd de gracht, welke was dichtgegroeid met riet, schoongemaakt toen zij na de periode van infiltratie droog lag.

d. Het Geologisch Reservaat P.v.d.LIJN.

Ten aanzien van dit terrein zijn thans vrijwel alle voorbereidende werkzaamheden verricht. De verschillende erbij betrokken takken van dienst zijn het eens geworden over de regelingen voor de toegang en over de begrenzing, de ingang, paden, enz. op het terrein. De grootte is bepaald op ongeveer 5 ha. De toegangsregeling is in handen gelegd van de Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken). Er worden vergunningen uitgegeven voor bezoek onder voorwaarde, dat geen stenen worden stukgeslagen en/of worden meegenomen. Vergunningen kunnen worden aangevraagd bij de Directie voornoemd, per adres Archaeologisch Museum, Middelbuurt-Schokland, post Emmeloord. Hiervan is reeds vrij veel gebruik gemaakt door afdelingen en groepen van leden van de Nederlandse Geologische Vereniging. In enkele tijdschriften is en wordt nog de regeling voor dit reservaat gepubliceerd, zodat geïnteresseerden hiervan kennis kunnen nemen.

De nabij het reservaat wonende functionaris voor het bosbeheer is tevens met het toezicht op dit terrein belast.

De beplanting rondom het terrein zal waarschijnlijk in het komende voorjaar gereedkomen.

E. HET MUSEUMBEZOEK.

Gedurende het jaar 1954 werden in totaal 23.430 bezoekers ontvangen. Onder hen bevonden zich, als bijzondere gasten van diensten als de Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken), de Dienst van de Zuiderzeewerken, de Voorlichtingsdienst van de Rijkswaterstaat en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, 2.860 personen die gratis werden ontvangen. 14.940 bezoekers betaalden de normale entreprijs van vijf en twintig cent en 5.630 leerlingen van scholen en ouden van dagen werden voor een dubbeltje per persoon toegelaten. Allen ontvingen min of meer uitvoerige toelichting. Zeer grote groepen, zoals een excursie van ouden van dagen van 240 personen, werden gesplitst, teneinde - mede door het inschakelen van meer leden van het personeel - aan alle belangstellenden bijzonderheden over de exposities te kunnen verschaffen. Het aantal scholieren neemt van jaar tot jaar toe, hetgeen als een zeer verheugend verschijnsel wordt beschouwd. In de maand Juli werd het hoogste aantal bezoekers geregistreerd en wel 6.894.

Het aantal buitenlandse gasten kon niet nauwkeurig worden vastgesteld. Voorzover uit het gastenboek en uit aantekeningen kon worden afgeleid, moeten er in totaal ten minste 1.371 buitenlanders zijn geweest gedurende dit jaar. Hiervan was Duitsland met 567 personen het sterkst vertegenwoordigd, gevolgd door Engeland met 140, de U.S.A. met 107, België met 96, Frankrijk met 79, Zwitserland met 77 en Oostenrijk en Denemarken, respectievelijk met 51 en 31 personen. Verder komen namen voor uit: Argentinië, Australië, Birma, Canada, Ceylon, Chili, Curaçao, Egypte, Ethiopië, Finland, Griekenland, Haïti, Ierland, India, Indonesië, Irak, Israël, Italië, Japan, Joegoslavië, Kenya, Korea, Luxemburg, Mexico, Nieuw-Guinea, Nieuw-Zeeland, Nigeria, Noorwegen, Pakistan, Peru, Portugal, Schotland, Serawak, Sierra Leone, Singapore, Soedan, Spanje, Suriname, Tanganjika, Thailand, Trinidad, Tsjecho-Slowakije, Venezuela, Zuid-Afrika en Zweden.

Als bijzondere gasten mocht het museum onderstaande autoriteiten ontvangen (in chronologische volgorde):

Prof. D. Constantinidis, architect, Athene.
F. Braemer, Conservator aan het Louvre te Parijs.
Abd-UI-Jabbar Chalabi, oud-Minister van Irak, Bagdad.
Dr. Haarnagel, Hoofd van de Duitse Archaeologische Dienst voor terpenonderzoek in Duitsland.
Alberto León, Peruaans Minister van Landbouw, Lima.
Jean Lefèvre, Rector Landbouwhogeschool te Parijs.
Dott. Domenico Faccenna, Conservator Museo Nazionale, Rome.
Prof. Ir. W. Schermerhorn, oud-Minister-President van Nederland.
Internationaal gezelschap deelnemers aan de Nederlandse Kunstweek.
Fernandes de la Matta, Cult.Attaché aan de Spaanse Ambassade te 's-Gravenhage.
Dr. W. Drees, Minister-President van Nederland.
De Commissaris van de Deense provincie Alburg (Jutland) met zijn gedeputeerden.
Milam Ristič, Joegoslavisch Gezant in Nederland, in gezelschap van de Joegoslavische Handelsmissie.
V.G.W. Ratnayaka M.B.E., Member of Parliament, Parlementair Secretaris van de Minister van Landbouw van Ceylon.
Raden Mohamed Amrin van het Ministerie van Financiën te Djakarta.
B. Krimbas, Rector van de Landbouwhogeschool te Athene.
Mohamed Nur El Din, Minister van Watertsaat, Soedan.
Ihakin Siyaw Iun, Minister van Landbouw, Birma.
W. Guiorqui, uit het gevolg van de Keizer van Ethiopië.

Aan de bezoekers van het museum werden in de loop van 1954 verkocht:
421 boekjes in velerlei talen over de inpolderingswerken in de Zuiderzee en over de Nederlandse waterstaat en landbouw;
128 kaarten van de Noordoostpolder.
846 excursiegidsen.

De totale opbrengst hiervan was f 1095.20. Verder kwam aan entreegelden binnen f 4298.--. In 1954 werd dus in totaal een bedrag van f 5393.20 ontvangen.

De Directie van de Wieringermeer
(Noordoostpolderwerken)
Het Oudheidkundig Museum voor het
Zuiderzeegebied

G.D.v.d.Heide

Beheerder.

A
24-3-55